

Politológia na Slovensku

ANDREJ ŠKOLKAY*

Abstract: Political Science in Slovakia

This article examines quality of political science in Slovakia. It is based on recently published major reviews as well as some smaller reviews and reports on political science or science in general in Slovakia. Thus, this is a meta-review of political science in Slovakia.

The article argues that there exists strong but not directly established link between ethics of a formal scientific community and real scientific community. Therefore, although often in background, the ethics is important in science. Otherwise one can hardly speak about science. In this context it is suggested that there is serious problem with ethics in (but not only) political science in Slovakia.

The author defines three key criteria for evaluation of quality of political science: clear definition of the research subject, proper definition of profession and valid criteria for evaluation of achieved results.

Following discussion suggests low level of political science in Slovakia. The author finds four major causes for low level of political science in Slovakia. Firstly, political science in Slovakia has been established by sociologists, „scientific communists“ and various other former Marxists with often low level of truly scientific education. Secondly, there is high demand for academic papers. Even those scientists with better quality cannot cope with this demand under pressure. Thirdly, there is no interest in keeping or, indeed, establishing high-quality professional political science among members of Slovak Political Science Association. Lastly, and crucially, neither state nor universities are by and large interested in quality of political science (or science in general) in Slovakia. In short, standards of political science have not been established and there is still missing interest in this issue.

In addition, there is overall low level of academic discourse (if there is any) in humanities and social sciences and low level of ethics in society at large – including academic community.

Keywords: political science – Slovakia

Základnou témou tohto príspevku je zamyslenie sa nad úrovňou politológie na Slovensku približne desaťrošie od jej inštitucionálneho etablovania sa ako vednej disciplíny.

Motiváciou k napísaniu tejto úvahy bolo niekoľko prevažne nedávno vydaných monografií a článkov o stave politológie alebo spoločenských vied na Slovensku i v zahraničí. Na ich rozbere sa pokúsime dokázať, že úroveň tejto oblasti vedy všeobecne, ale aj samotné hodnotenie kvality vedy ako takej a politológie osobitne, je na Slovensku mimoriadne problematické. Súčasne sa zdá byť jasné, že bez seriózneho hodnotenia politologickej produkcie vlastne nie je možné hovoriť o politológii ako o vede. Zvýšenie kvality politologickeho výskumu na Sloven-

* Autor prednáša na Fakulte masmediálnej komunikácie Univerzity sv. Cyrila a Metoda v Trnave. Veškerou korespondenciou zasíľajte na adresu askolkay@marta.sk.

sku je pritom mimoriadne dôležité – ak to nie je dôležité pre jasne zmerateľný pokrok spoločnosti v určitej oblasti, tak určite je to dôležité pre rozvoj profesionálnej alebo profesionálnejšieho politológie a poznania (výskumu), ako aj pre rozvoj vysokoškolského vzdelávania v odbore politológia.

V súčasnosti viac ako politológovia ovplyvňujú vývoj slovenskej spoločnosti politici, rôzni publicisti a najmä žurnalisti. Politológovia ovplyvňujú vývoj v spoločnosti najmä svojimi komentármi v médiách a niekedy priamo radami politikom, ale aj pôsobením na študentov, z ktorých niektorí sa stávajú radcami politikov alebo dokonca priamo politikmi. Určitý vplyv na politický vývoj majú aj empiricky zameraní sociológovia pôsobiaci v komerčnej sfére. Ich vplyv bol poznateľný počas predvolebnej kampane pred parlamentnými voľbami v roku 2002. Menší vplyv politológie na spoločensko-politické dianie súvisí s nerozvinutosťou politológie. Môžeme sa však domnievať, že aj niektorí politológovia ovplyvnili svojimi nepresnými závermi výskumu a z nich vyplývajúcimi radami vývin slovenskej spoločnosti v uplynulom období. Nemuselo ísť len o priame rady poradcov vládnych inštitúcií, politikov alebo politických strán, ale o sprostredkované rady cez tretie osoby alebo na základe publikačnej činnosti. Je viac ako pravdepodobné, že niektorí slovenskí politológovia ovplyvnili zahraničných politológov, ktorí akceptovali ich hodnotiace závery, alebo aspoň nepresné, prípadne výberové faktografické podklady či interpretácie príčin udalostí a ich priebehu. Zdôrazňujeme, že netvrdíme, že išlo vždy o zámer.

V závere sa pokúsime preskúmať kvalitu hodnotenia kvality politológie na Slovensku na základe v texte citovaných publikácií hodnotiacich stav politológie na Slovensku. Ide teda o určitý druh metahodnotenia.

1. Podstata vedy a predpoklady na vedeckú činnosť

Veda je proces systematického zbierania a analýzy poznatkov v určitej oblasti skúmania získaných rôznorodými, prevažne objektívnymi a logicko-rationálnymi metódami skúmania. Je jasné, že kvalita vedy závisí od dodržania týchto všeobecných a súčasne v zásade veľmi jasných podmienok. Kvalitu vedy, resp. jej výstupov, neovplyvňuje ale len použitá metóda, ale aj intelektuálna úroveň a vedecká poctivosť samotných vedcov. Keďže doktorské (doktorandské) štúdium je najmä prípravou na vedeckú činnosť, na základe kritérií na jeho obsah si môžeme určiť, aký by asi mal byť (začínajúci) vedec. J. Randall (citát v Urban 2001, 51) štandardy doktorského stupňa štúdia definuje o. i. ako „tvorbu a interpretáciu nového poznania, prostredníctvom pôvodného výskumu, ktorým sa rozvíja odbor a ktorý má byť po oponentúre publikovateľný“.

Nové poznanie nás môže zaviesť na nové riskantné cesty, a preto by mali byť jeho závery skutočne dôveryhodné. Preto by sa od vedcov mala vyžadovať vysoká morálna úroveň, a to minimálne pokiaľ ide o vedeckú činnosť. Dá sa však argumentovať, že ak sa niekto správa amorálne v bežnom živote, je vysoký predpoklad, že podobné prístupy uplatňuje aj vo vedeckej práci, ktorá potom ale viac-menej prestáva byť vedeckou prácou. Pravda, treba pripustiť, že v praxi ide len o pomocné, ale dôležité kritérium. Možno totiž uvažovať o jednotlivcoch, ktorí sú špičkoví vedci, ale súčasne v niektorých oblastiach bežného života viac alebo menej amorálni, keďže vedia žiť ako psychicky rozdvojené bytosti. Napriek tejto výhrade možno by predsa len mohlo byť jedným z rozhodujúcich kritérií na určenie kvality vedeckej práce prvotné zhodnotenie úrovne etického správania skúmaných jednotlivcov. Išlo by o profesionálny kontakt

a diskurz, kde by mala existovať určitá morálka. Ak totiž chýba morálka aj na tejto úrovni, vznikajú oprávnené pochybnosti o jednotlivcoch alebo dokonca o celom vednom odbore. Podľa Comte-Sponvilleho (1999, 170) skutočný vedec by napríklad nedovolil, aby sa tolerovali jeho opakujúce sa omyly, ani jeho nespôsobilosť v svojom odbore, ak sa už raz zistila.

Ukážeme si neskôr, že existuje špecifický problém s morálkou, a to aj v zmysle takto chápanej morálky vedy u časti členov slovenského politologického združenia a teda nepriamo aj politológie ako vedného odboru na Slovensku.

Etika samozrejme nestačí na úspešnú vedeckú činnosť. Profesionálna etika je nevyhnutnou, ale nie dostatočnou výbavou človeka, ktorý sa chce venovať vede. Dokonca bez určitej etiky nie je možné (alebo je veľmi ťažké) dospieť k výraznému profesionálnemu úspechu. Vyplýva to aj z empirického výskumu. Americká psychologička Catherine Morris Coxová vypracovala štúdiu 301 historických postáv. Z jej výskumu vyplýva, že mladí ľudia, ktorí sa dopracujú k významnému postaveniu, sú charakterizovaní nielen znakmi vysokého intelektu, ale aj vytrvalosťou v motivácii a snahe, dôverou vo vlastné schopnosti a veľkou silou charakteru (v Kim 1993, 41–42). Vedec by teda mal nevyhnutne byť – ak chce byť úspešným vedcom, teda vedcom v pravom zmysle slova – v konečnom dôsledku prevažne aj morálny. Výsledkom jeho profesionálno-morálnej kompetencie by mala byť kvalitná a relatívne početná publikačná činnosť. Ak niekto nespĺňa tieto predpoklady, tak najskôr asi nie je vedcom. Pravda, treba priznať, že Johnson (1995) vo svojich životopisoch známych intelektuálov, z ktorých niektorí boli vedcami (Marx, Rousseau), dokazuje, že títo vedci-intelektuáli mali často v bežnom živote veľmi amorálne správanie aj vzhľadom na vtedajšiu úroveň morálky. Je známe, že veľmi amorálne sa správal v bežnom živote aj asi najznámejší vedec – Albert Einstein.

Dá sa preto tvrdiť, že existuje silná, ale nie úplne priama súvislosť medzi morálkou formálnej vedeckej komunity a reálnou „vedeckosťou“ tejto komunity.

2. Ako môžeme analyzovať úroveň politológie (nielen) na Slovensku?

Asi by sme sa mali zamerať na nasledovné oblasti, ktoré by sme si mali najprv užšie definovať:

- *predmet výskumu politológie*
- *kritériá profesie (zaručujúce kvalitu producentov)*
- *kritériá hodnotenia výsledku (kvalita produkcie)*

Je samozrejme možné zamerať sa na iné objekty alebo predmety hodnotenia, prípadne iné metódy hodnotenia. Možným prístupom by bolo napríklad hodnotiť použité metodológie a ich vedeckosť (úroveň prinášania nespochybniteľných alebo ťažko spochybniteľných záverov). Napríklad Gabriel A. Almond (1990, 15–16) delí (asi predovšetkým amerických) politológov podľa použitej metodológie na „the soft-left, the hard-left, the soft-right a the hard-right.“ Priznáva súčasne, že ide o trochu nepresné zjednodušenie, keďže väčšina politológov by sa asi zaradila niekde do stredu. (Americkí) politológovia sú teda podľa Almonda „liberálni“ a umiernení v ideológii, eklektickí a otvorení k zmenám v použitej metodológii. Ak je to ale tak, tak potom takéto delenie sa ale nezdá v konečnom dôsledku veľmi užitočné pre náš účel. Pritom Klingemann (2002, 206) sa domnieva, že vznik politológie v strednej a východnej Európe môže byť analyzovaný z dvoch pohľadov. Prvý prístup môže byť historický, druhý prístup sa môže zamerať na vlastný diskurz politológie, jej orientácie (zamerania), (použitú) koncepciu,

teórie a metódy. Navrhnutý prístup je síce samozrejme legitímny, ale – ako vyplýva z Almondovho hodnotenia – málo nám povie o podstatných otázkach kvality produkcie, resp. jej vedeckého alebo spoločenského prínosu. Inými slovami, nevieme, či to je už skutočne etablovaná vedecká disciplína, resp. do akej miery je profesionálna. Pritom tento Klingemannov prístup bol uplatnený v zborníku hodnotiacom politológiu vo viacerých krajinách strednej a východnej Európy, vrátane Slovenska a Česka. Domnievame sa, že keď už sa uplatní Klingemannov prístup, vhodné by bolo zaradiť pri hodnotení kvality politologických (ale aj sociologických) prác sumarizujúceho typu aj počet citovaných zdrojov. Nepochybne, množstvo kvalitných výskumov môže priniesť novú kvalitu poznania. Počet politológov alebo politologických pracovísk tiež môže byť dôležitý informatívny ukazovateľ. To platí ale opäť len za podmienky, ak funguje akreditačná komisia s jasnými právomocami a pravidlami hodnotenia a určitá profesionálno-etická samoregulácia vnútri vedeckej komunity. Bez dodržania týchto podmienok môžeme mať stovky „politológov“ a možno aj desiatky „politologických“ pracovísk a dokonca stovky „politologických“ produktov v rámci štátom platenej, ale v zásade nikým seriózne kontrolovanej (hodnotenej) vedeckovýskumnej a pedagogickej činnosti.

Umberto Eco používa na hodnotenie úrovne vedy lepšie a univerzálne kritériá ako Klingemann. Eco (1997, 49–51) považuje výskum za vedecký, ak je predmetom výskumu poznateľný alebo identifikovateľný predmet, ktorý musí byť označovaný a definovaný tak, aby bol poznateľný a identifikovateľný aj pre ostatných. Druhou podmienkou je, že výskum nám priniesie informácie o predmete nášho záujmu, ktoré nám ešte neboli známe, alebo sa pozrie novým pohľadom na tento predmet záujmu. Treťou podmienkou je, aby bol výskum užitočný a prospešný pre ostatných. Poslednou podmienkou vedeckosti podľa Eca je, že výskum musí poskytnúť predpoklady pre potvrdenie alebo vyvrátenie predpokladov, z ktorých vychádza.

3. Predmet výskumu

Benčo (2001, 26) tvrdí, že vymedzovanie predmetu vedeckého výskumu patrí medzi najzložitejšie problémy vedeckého bádania a preto sa tejto téme musí venovať veľká pozornosť. Vymedzenie predmetu je dôležité aj preto, uvádza Benčo (2001, 27), lebo metódu určuje predmet výskumu, nie naopak. Adamová a Křížkovský (1997, 9) pritom v učebnici politológie tvrdia, že pojem politológia je značne vágny a jeho obsahové vymedzenie je rovnako problematické ako jednoznačné vymedzenie pojmu politika.

V praxi však nachádzame určité pokusy o definovanie predmetu politologického skúmania. Nebudeme sa teda zaoberať definíciou politológie, keďže poznáme viaceré definície politológie. Skôr nás zaujíma, aké oblasti (špecializácie) sú predmetom skúmania politológie.

V dotazníku databázy politológie v rámci Európskej tematickej siete v oblasti politológie (www.epsnet.org) je uvedených dvadsaťsedem špecializácií, ktoré patria pod politológiu. Zoznam začína porovnávacou politológiou a končí analýzou diskurzu.

V publikácii Berg-Schlossera a Stammena (2000) nachádzame štyri delenia politológie, a to politickú filozofiu, teóriu politiky, komparatívnu politológiu a medzinárodnú politiku.

Z prvého zoznamu má najbližšie ku kategórii politická filozofia, z druhého zoznamu len analýza diskurzu, ale nie je isté, či ide o identické oblasti výskumu. Nevieme tiež, kam z prvého zoznamu zaradiť medzi štyri kategórie politológie podľa Berg-Schlossera a Stammena napríklad

médiá a politickú komunikáciu? Možno by sme našli aj viacej príkladov, ale aj tieto dva príklady dostatočne naznačujú, že obidva zoznamy sa úplne neprelínajú.

V publikácii *Handbook on Economics, Political Science and Sociology* od editorov Kaase, Sparschuh a Wenninger (2002) (kde sa nachádza časť venovaná politológii a editovaná Klingemannom) nenachádzame definíciu obsahu (predmetu) politológie. Žiadnu definíciu predmetu výskumu politológie nenachádzame ani v Národnej správe o vedeckotechnickej politike (na Slovensku) editovanej Beblavým (2002).

Obidve publikácie sa pritom zamerali aj na skúmanie stavu politológie na Slovensku (prevažne v rámci spoločenských vied v prvom prípade), a v prípade publikácie od Kaaseho a kol. (resp. Klingemanna) aj v zahraničí. Nie je zvláštne, že pri analýze politológie ako vedného odboru nemáme definovaný rozsah alebo zameranie samotnej politológie? Čo sa potom vlastne skúmalo? Aký bol princíp výberu produkcie skúmanej vednej disciplíny? Čo to hovorí o stave disciplíny, ak nevieme definovať jej rozsah a pri skúmaní jej stavu sa ani len nezamyslíme nad týmto problémom? Akákoľvek, hoci len pracovná a nepresná, prípadne implicitná definícia politológie je predsa nevyhnutná. V tejto práci vychádzame z obsahu politológie ako implicitne samodefinovanej politologickými pracoviskami, t.j. výsledkom produkcie týchto pracovísk, prípadne jednotlivcov. Je to umožnené prevažne metaanalytickou povahou tohto príspevku.

4. Kritériá profesie

Asi by nemal byť považovaný za politológa každý, kto sa za politológa vydáva. Alebo presnejšie, mali by sme rozlišovať profesionálnych politológov od ostatných „politológov“. Je však politológia profesiou? Aké sú kritériá profesie? Podľa minimalistickej sociologickej definície sa za profesiu považuje také povolanie, kde je potrebné špecializované univerzitné vzdelanie, neexistuje žiadna alebo len minimálna vonkajšia kontrola (myslené asi ako kontrola zo strany štátu – pozn. autora) a existuje profesionálny etický kódex, ktorý je záväzný pre každého člena profesie (Goodwin a Smith 1995).

To znamená, že združenie politológov by malo mať jasne stanovené odborné kritériá členstva, ak sa chce považovať za organizáciu združujúcu profesionálov. Malo by mať aj etický kódex. Možno by samozrejmom požiadavkou malo byť združovanie len členov, ktorí publikujú odborné politologické články alebo knihy. Keďže však ani základné podmienky profesionality nie sú splnené, tak potom Slovenské združenie pre politické vedy (SZPV) je skutočne len akési voľné záujmové združenie, ale nie združenie profesionálnych politológov.

Autor tohto článku uskutočnil zaujímavý experiment na ostatnom stretnutí SZPV, ktoré sa konalo koncom októbra 2002 v Bratislave. Na stretnutí do 30 členov združenia (asi tretina boli členovia a absolventi jednej katedry politológie, a asi piati dôchodcovia) vystúpil s kritikou malej aktivity združenia, nesplnenia sľubov a úloh spred dvoch rokov (napr. sľub zostavenia databázy politológov na Slovensku, pozri Malová a Miháliková 2002, 352), dotazom na príčiny nevychádzania ani jediného profesionálneho časopisu a úlohy SZPV v tejto otázke, a otázky financovania zahraničných ciest niektorých členov združenia z prostriedkov združenia. V diskusii sa ukázalo, že predchádzajúce vedenie SZPV sa kompletne vlastne ani nikdy nestretlo, resp. sa stretlo len raz alebo dva razy za celé dva roky, ale aj to nie v plnej zostave. Aj v správe o činnosti SZPV bolo jasne priznané nespĺnenie kľúčových úloh. Napriek tomu, ako jediný

z desiatich kandidátov nebol zvolený do vedenia SZPV práve jediný kritik. V zásade boli zvolení kandidáti, ktorí buď neboli prítomní, alebo nepovedali ani jediné slovo počas celého stretnutia, okrem sebaпредставenia. Aj tento experiment svedčí o stave slovenskej spoločnosti a jej politológie. K výsledku experimentu prispela jednoduchá a očakávaná skutočnosť: ak sú všetci kandidáti okrem jedného kandidáta bezvýrazní, resp. nekontroverzní, stačí zopár nesúhlasných hlasov koncentrovaných na toho jedného kandidáta a ten potom nie je zvolený. Pri ostatných nekontroverzných kandidátoch sa nesúhlasné hlasy „štatisticky“ rozdelia. Zaujímavé bolo sledovať, že ani ostatní známejší alebo profesionálnejší politológovia (asi len s výnimkou Rybáča) nemali záujem o členstvo vo vedení SZPV.

Vidíme, že ani SZPV nemá záujem strážiť etickú čistotu a kvalitu politológie na Slovensku. Naopak, časti členov vyhovuje nečinnosť, alebo využívanie zdrojov či inštitucionálneho krytia pre úzku skupinu privilegovaných. Aj to je dôvod nízkej reputácie SZPV, ktorá sa prejavuje nízkou členskou základňou a nízkou účasťou na dvojročných valných zhromaždeniach. Je zaujímavé porovnať ani nie 30 člennú účasť na oficiálnom stretnutí raz za dva roky a tvrdenie v príspevku Malovej a Mihálikovej (2002, 346). Autorky totiž píše: „V súčasnosti má SZPV viac ako 130 členov ... záujem o členstvo stúpa...“ Nuž ak v priebehu pár mesiacov alebo maximálne jedného roka došlo k poklesu záujmu o členstvo na menej ako štvrtinu alebo skôr pätinu pôvodného stavu, tak ťažko možno hovoriť o stúpajúcom záujme. Je ale tiež možné, že citovaný údaj o počte členov bol nepresný. V každom prípade je ťažké vysvetliť rozpor medzi uvádzanou 130 členskou základňou a menej ako tridsaťčlennou účasťou na Valnom zhromaždení SZPV.

Výskum zameraný na prvky charakterizujúce tvorivých jednotlivcov zaradil medzi štyri základné spoločné prvky aj postoj otvorenosti a prijímania zmien (Kim 1993, 54). Medzi črty tvorivého človeka Tuma (1991, 43–44) zaraďuje o.i. dynamiku, zvedavosť, odvahu a kritickosť. Ak si uvedomíme, že SZPV, resp. časť jeho členov, uprednostňuje všetko iné, len nie vyššie uvedené prvky, najmä nie otvorenosť a prijímanie zmien, ani odvahu a kritickosť, potom neprekvapuje, že SZPV nie je definíčne ani prakticky združením tvorivých profesionálov, hoci patrí pod združenia uznávané či rešpektované Slovenskou akadémiou vied a čerpá dotácie zo štátnych peňazí. V konečnom dôsledku vidíme, že SZPV nemá žiadny alebo len minimálny pozitívny vplyv na rozvoj politológie na Slovensku, keďže je spokojné so svojou nečinnosťou alebo len minimálnou aktivitou. Hlavne však nemá status organizácie združujúcej profesionálov v určitom odbore.

Aj niektorí garanti štúdia politológie sú odborne aj/alebo morálne na veľmi nízkej úrovni. Napríklad bývalý známy disident a dnes profesor politológie Miroslav Kusý (2001, 222), napísal, že na Slovensku sa onkológ bez rozpakov uchádza o miesto riaditeľa výsostne politologického pracoviska a konkurzná komisia ho bez rozpakov na toto miesto prijme. Profesor Kusý uvádza, že vrátil dekrét do vedeckej rady príslušnej fakulty UMB v Banskej Bystrici, keďže na nej začali učiť profesori bývalej Vysokéj stranickej školy ÚV KSS či Ústavu marxizmu-leninizmu. Ako vrchol absurdnosti uvádza krátke členstvo profesora Pavla Mešťana v akreditačnej subkomisii pre odbor politológie (prof. Mešťan bol odvolaný na základe protestu prof. Kusého). Profesor Kusý (2001, 419–420) tvrdí, že bývalý profesor vedeckého komunizmu na Vysokéj stranickej škole ÚV KSS Pavol Mešťan bol hlavný bojovník proti antikomunizmu, proti Charte '77 a hlavný normalizátor v oblasti ideológie. Jeho produkciu za socializmu označuje za „bojovné ideologické pamflety písané na objednávku normalizačného vedenia ÚV KSS

po roku 1969“ (Kusý 2001, 421). Meno profesora Mešťana sa stále nachádza na internetovej stránke Katedry politológie Univerzity Konštantína Filozofa v Nitre (marec 2003).

5. Kritériá hodnotenia výsledku (produkcie)

Ako hodnotiť kvalitu spoločenských vied? Porubská (2002) tvrdí, že hodnotenie vedy sa ustáľilo na dvoch prístupoch. Prvým je posúdenie vedeckého produktu rovnocennými partnermi (peer-review) a druhým prístupom sú bibliometrické hodnotenia. Porubská cituje zahraničných autorov, ktorí síce priznávajú, že najspravodlivejšou a najpriateľnejšou formou hodnotenia je kvalitatívne (Porubská uvádza „kvalitné“, ale tu ide asi o chybný preklad alebo o chybu jazykového korektora) posudzovanie rovnocennými partnermi (cituje Colemana 1999), ale súčasne najmä z pragmatických dôvodov sa presadzuje snaha hodnotiť vedecké výsledky vo forme publikácií kvantitatívnymi a objektívnymi indikátormi (cituje Seglena 1996).

Dá sa súhlasiť s Porubskou, že ideálne by bolo, keby publikované výsledky skúmali skutoční experti v danej oblasti. Tí by ich hodnotili kvantitatívne aj kvalitatívne podľa stanovených kritérií. Aj Akreditačná komisia na Slovensku kombinuje scientimetrické indikátory s expertným posúdením prác, ktoré fakulta predložila ako svoje najvýznamnejšie produkty (Urban 2001, 55).

Pri kvalitatívnom hodnotení môžeme rámcovo vychádzať aj z kritérií uplatnených Etzioni-Halevy (1985, 36–37). Tie môžeme skombinovať s kritériami vedeckých prác navrhnutých Ecom vyššie (Eco 1997, 49–51). Podľa kritérií Etzioni-Halevy sa treba zamerať na skúmanie alebo hodnotenie záverov analýz, ich podporu dôkazmi. Okrem toho treba skúmať do akej miery sú vedcami vytvárané teoretické vedomosti inovatívne a originálne, možné a presvedčivé a vnútorne konzistentné.

Tu však narážame na problémy. Na Slovensku vytvorili politológiu, resp. sa stali politológmi väčšinou vedci z iných vedných odborov. Niektorí z nich prišli aj zo sociologických pracovísk. Profesor sociológie Juraj Schenk (Sociológia, 2000, č. 2, s. 194) pritom nepriamo dokazuje, že z hľadiska úrovne vnútornej komunikácie je v slovenskej sociológii situácia rovnako tristná ako v slovenskej politológii, keďže podľa jeho hodnotenia sa v slovenskej sociológii namiesto dialógu upevnila „reprodukcia“ uzavretých útvarov, ktoré pripomínajú až sekty. Zdá sa teda, že na Slovensku (ale ide vo svojej podstate o jav širší) máme nielen značný spoločenský, ale aj akýsi viac univerzálny akademický feudalizmus. Závisí totiž od vedúcich katedier, či a do akej miery dovoľia alebo povzbudia interný a externý pluralizmus a kritiku. Aj empirický výskum pritom potvrdzuje, že na Slovensku nemáme takú úroveň morálky, ktorá by povzbudzovala k tvorivosti a aktivite. Sociologické sondy Sociologického ústavu Slovenskej akadémie vied potvrdzujú, že ani v rámci elit na Slovensku nie sú oproti bežnej populácii odlišné morálne hodnoty. Dominujú hodnoty spájajúce sa so sférou klientelizmu, najmä politického. Vo všeobecnosti sondy potvrdzovali, že medzi obyvateľstvom prevláda presvedčenie, že vysoké pracovné nasadenie a v jeho dôsledku získanie nejakého úspechu nie je v čele hodnotového rebríčka. Na vrchole hodnotového rebríčka sa nachádzajú politické kontakty a známosti (Falťan 2001). Aj tento poznatok nám môže pomôcť vo vysvetlení smutného stavu SZPV a slovenskej politológie desaťročie po jej vzniku.

Štandardy domácej politológie, a úroveň vnútroodborového dialógu nemal kto stanoviť a ani nie je veľký záujem ich udržať. Dôkazom bola krátka existencia časopisu Politické vedy, ktorý mal slabú úroveň, keďže príspevky neboli recenzované (v príspevku Malová a Miháliková

/2002, 352/, sa píše, že tento časopis ešte vychádza. Je pravda, že vychádzajú dva časopisy venujúce sa medzinárodným vzťahom, z toho jeden v angličtine. K omylu došlo asi v dôsledku časového rozdielu medzi časom písania a vyjdenia publikácie). Dôkazom je aj prevažujúca absencia kvalitných kvalitatívnych recenzií politologických publikácií, najmä zhrňujúceho typu. Výnimku potvrdzujúcu pravidlo predstavuje napríklad Rybář (2001). Pokiaľ ide o celkový stav internej kontroly kvality publikácií, dá sa súhlasiť s Liptákom (1999), ktorý už pred viac ako 30 rokmi sformuloval výhrady voči kvalite recenzií na Slovensku. „Kritika v časopisoch, v tlači i v samých heuristických častiach vedeckých diel nie je na potrebnej úrovni, je často rozpačitá, bezzubá, opisná, je neúmerne odvážnejšia pokiaľ ide o nacionálno-politické konzekvencie, ako keď sa hovorí o metodologických a koncepčných otázkach“ (Lipták 1999, 70).

Že ide o širší jav v spoločenských vedách, dokazuje aj iný renomovaný historik, Ivan Kamenec (2002, 22–23), ktorý tvrdí:

... veľká časť našich polemických diskusií, ... po vecnej i terminologickej stránke sa presúvajú na ideologické či priamo politické pole... Odborné práce kolegov „z druhej strany názorovej barikády“ si navzájom recenzujeme iba z aspektu apriórneho kritického odmietnutia a ak to nie je celkom možné, tak ich jednoducho ignorujeme... Namiesto seriózných recenzií jednotlivých historických prác sa názorový odporca označuje za diletanta, skrachovaného historika, nepriateľa a národa a štátu.

Spisovateľka Jana Juráňová (2002) ide ešte ďalej, keďže sa domnieva, že „kritické myslenie sa na Slovensku nielen že nepestuje, ale v istých situáciách a v istých komunitách sa považuje takmer až za hriech.“

Profesorka politológie Soňa Szomolányi (2001, 15) pritom otvorene tvrdí, že aj „intersubjektívna komunikácia v rámci politológie je nerozvinutá.“ Szomolányi má konkrétne na mysli chýbajúci odborný diskurz a absenciu kumulatívosti v rámci domácej politológie.

V podstate rovnaké tvrdenie nachádzame v článku Malovej a Mihálikovej (2002, 343).

Dôsledkom tejto nemilej situácie je zosilnenie tendencií existujúcich aj v iných krajinách, t.j. nepísaných dohôd vyplývajúcich zo „sietí sociálnych dohôd“ (Latour a Woolgar citovaní v Gergen, 1991, 93). Empirické pozorovania vytvárania „pravdy“ v prírodných vedách priviedlo Latoura a Woolgara k záveru, že to, čo sa považuje za objektívnu pravdu, nie je výsledkom racionálneho predkladania hypotéz empirickým testom, ale vytvára sa zo siete sociálnych vzťahov. Ako príklady uvádzajú, keď nadriadený trvá na používaní určitej teórie na vysvetlenie istého javu, alebo keď dochádza k citovaniu potenciálnych recenzentov v snahe zvýšiť pravdepodobnosť publikovania práce a tak presadiť svoju pravdu, prípadne keď zaujmeme nepriaznivý postoj k vedeckej práci kritických recenzentov len pre ich kritiku (v snahe umlčať inú pravdu). Ak je to tak v prírodných vedách, respektíve ak k takémuto javu môže dôjsť aj v prírodných vedách, o čo pravdepodobnejšie je to v spoločenských vedách? A aké to môže mať dôsledky pre pochopenie prebiehajúcich procesov? Vysvetlili sme si už, aký má alebo môže mať tento fenomén negatívny dopad na samokontrolu kvality vedeckej produkcie v oblasti politológie. Spomenuli sme tiež sektársky charakter časti spoločenských vied na Slovensku, vrátane politológie. Dôkazom, že na Slovensku máme silný vplyv politických a osobných preferencií na fungovanie (skôr nefungovanie) „vedeckej komunity“ je aj najnovšie „alternatívne“ vydávanie tzv. súhrnných správ o stave spoločnosti.

Takže prevažne chýba politologická špička, ktorá by dvíhala úroveň politológie na Slovensku. Tí garanti alebo renomovaní politológovia, ktorí sú teda väčšinou na lepšej odbornej úrovni, využívajú zahraničné možnosti na zlepšenie svojho príjmu ako aj samotnej výskumnej činnosti. Časť politológov, ktorí z rôznych dôvodov nevedeli získať zahraničné alebo domáce granty alebo zahraničné výskumné pobyty, sa až donedávna pedagogicky realizovala aj na troch univerzitách. To všetko umožňovalo prevažne nehataný prienik skupiny tzv. univerzálnych expertov, a teda aj „politológov“ do médií, prípadne ľahké habilitácie a inaugurácie. Išlo príliš často o rozličných publicistov a propagandistov. Akreditačná komisia riešila len najextrémnejšie prípady úpadku politologických pracovísk univerzít. Ako sme už uviedli, ani renomovanejší (nie vždy súčasne odborne alebo ľudsky kvalitní) politológovia nemajú záujem o činnosť vo vedení SZPV. V konečnom dôsledku nemal a nemá kto strážiť úroveň politológie na Slovensku. Ako napísal riaditeľ Sociologického ústavu SAV (hoci v inej súvislosti): „Elity by mali byť vzorom, a tam to zlyháva. Vyzerá to, že je to veľký problém, ktorý sa povlečie dlhšie, a nebude jednoduché sa s tým vyrovnat“ (Falšan 2001).

Kľúčovým problémom sa zdá byť chýbajúca motivácia (a často aj schopnosť) samokontroly či vzájomnej kontroly kvality politologickej produkcie. Dokonca aj rektori slovenských univerzít odmietajú odbornú evalváciu svojich škôl, resp. nemajú záujem o poučenie sa zo záverov Akreditačnej komisie (Urban 2001, 57) ako možného nástroja na uplatnenie motivačných prvkov vo vedeckom výskume. Výkony vysokých škôl vo vedeckom výskume sa doteraz (donedávna) vo financovaní univerzít vôbec neodzrkadlili, okrem jedného extenzívneho parametra (Urban 2001, 59). Ministerstvo školstva sa síce snažilo rozdeľovať prostriedky podľa hodnotenia akreditačnej komisie na základe zaradenia fakúlt do štyroch rôznych kategórií, ale rozdiel pre univerzity po sčítaní koeficientov bol minimálny, keďže každá univerzita má slabé aj silné fakulty (Reiselová 2002).

6. Otázka kvality slovenskej politológie

Už v predchádzajúcich recenziách (napr. Školky 1999, 2002a, b) sme poukázali na niekedy problematickú úroveň slovenskej politológie, a to najmä vzhľadom na použitú, často nejasnú metodológiu, alebo vzhľadom na príliš odvážne závery, nepodporené faktami, či rýchlo a ľahko falzifikovateľné závery, prípadne mierne spolitizované závery. Ako extrémny príklad povrchnej politologickej práce môžeme uviesť vysokoškolskú učebnicu (recenzovanú v Školky 2002b). Sumárnejšie bola slovenská politologická produkcia hodnotená v článku z roku 1999. Napriek všetkej kritike uplatnenej v tejto recenzii (Školky 1999) na súbor prác zo stretutia stredoeurópskych politológov na piatej regionálnej konferencii stredoeurópskych združení pre politické vedy v Bratislave v januári 1999 sa dalo v závere konštatovať, že úroveň politológie v strednej Európe hodnotená cez prizmu recenzovanej publikácie nebola v zásade horšia alebo lepšia ako priemerná úroveň politológie v západnej Európe alebo v USA. Pravda, presnejšie asi malo byť uvedené, že išlo – až na jednu výnimku – o porovnanie v rámci bývalých komunistických štátov. Veľkosť vzorky tiež v zásade nedovoľovala použiť takéto zovšeobecňujúce hodnotenie na celú politológiu na Slovensku.

Rybář (2001) vo svojom zhodnotení jednej subdisciplíny politológie – výskumu politických strán a straníckych systémoch – tvrdí, že viaceré domáce pokusy o analýzu a to hlavne v oblasti

skúmania problémových dimenzií stranického konfliktu a počtu strán v straníckom systéme sú zmatované, prípadne dezinterpretujú relevantnú literatúru.

V dostupnej správe Akreditačnej komisie za roky 2000/01 a 2001/02 sa osobitne nespomína politológia, ale konštatuje sa, že „v zlom stave je najvyšší stupeň vzdelávania, doktorandské štúdium a vedecká práca na viacerých univerzitách. ... Ak by tento stav pretrvával, univerzity nebudú schopné plniť jedno zo základných poslanií – prispievať k rozvoju nových vedeckých poznatkov. ... Naše univerzity svojim poslaním vo vede nezodpovedajú výskumným štandardom univerzít štátov Európskej únie a dokonca viaceré sa ani nesnažia svoj deficit napraviť“ (Bukovský 2002, 9–10).

V Národnej správe o vedeckotechnickej politike v časti o spoločenských vedách (Bilčík a Gyarfášová 2002, 103) sa uvádza, že „slovenskí spoločenskí vedci len v minimálnej miere publikujú v iných ako slovenských časopisoch. Rovnako vážny je fakt, že využívanie výsledkov výskumu zo strany iných vedcov je nízke a zo strany zahraničných výskumníkov je prakticky nulové, aj keď existujú individuálne výnimky.“ To je vážna kritika. Ide, pravda, o hodnotenie na základe kvantitatívneho posúdenia publikácií, resp. citácií, ale len v karentovaných časopisoch.

7. Príčiny neúspechu

Stav slovenskej politológie nie je dobrý. Nevieme presne, aká je situácia v ostatných postkomunistických štátoch (nedávny Klingemannom vedený výskum nám nie je veľmi nápomocný v tomto smere), ale len bežné porovnanie s Českou republikou naznačuje veľké rozdiely v kvalite i v kvantite. Otázka je, prečo je to tak, a prečo je teda česká politológia podstatne ďalej desať rokov od rozdelenia a trinásť rokov po páde komunizmu? Treba sa tiež zamyslieť, či všetci západoeurópski politológovia pomáhajú dvíhať úroveň politológie vo východnej Európe.

Holzer a Pšeja (2002, 229) v správe o stave politológie v Českej republike píše, že česká politológia bola etablovaná na základe princípu úplného odtrhnutia sa od dovedy (do roku 1989) existujúcich jednotlivcov a inštitúcií. To umožnilo českej politológii, tvrdia Holzer a Pšeja, dosiahnuť súčasný status. Keďže na Slovensku došlo prevažne k presne opačnému procesu, t.j. k etablovaniu politológie pôvodnými marxisticko-leninskými jednotlivcami, je veľmi pravdepodobné, že ide o prvý dôvod súčasného nepriaznivého stavu kvality politológie. Bilčík a Gyarfášová (2002, 103) tiež uvádzajú, že nedostatočná odborná a systematická príprava staršej a strednej generácie vedcov sa reprodukuje do určitej miery, keďže vzdelanie mnohým absolventom spoločenských vied poskytujú existujúci pedagógovia a výskumníci. Domnievame sa, ale že neplatí téza o „poddimezovaní pedagogického a vedeckého zázemia“ (Bilčík a Gyarfášová 2002, 103). V skutočnosti máme na Slovensku desiatky a možno stovky „politológov“ a politológov. Problémom je ich vedecká kvalita.

Druhý dôvod pravdepodobne vyplýva z veľkého dopytu po spoločenskovedných informáciách a analýzach. Výsledkom sú, ako sa píše v Národnej správe o vedeckotechnickej politike (Bilčík a Gyarfášová 2002, 103), „rýchle produkty s vysokou informačnou ale nízkou analytickou úrovňou“. Tu je problémom, že aj zahraniční experti sa obracajú väčšinou na tých istých odborníkov, resp. na úzky okruh „známych expertov“, ktorí aj keby chceli a mohli, často už len z časových dôvodov nie sú schopní urobiť seriózny výskum.

Tretí dôvod vyplýva z malého záujmu samotnej vedeckej komunity o etickú samoreguláciu a reguláciu kvality výskumu. Jeden príklad sme uviedli vyššie. Viac zovšeobecnejúce stanovisko nachádzame u autorov Beblavý, Kraus, Trnovec a Urban (2002, 136), podľa ktorých aktivizmus jednotlivcov alebo skupín vo vede je veľmi obmedzený. V závere Národnej správy o vedeckotechnickej politike sa preto považuje za kľúčové, do akej miery sa individuálni vedci a ich reprezentatívne inštitúcie ujmú „regulácie“ celého procesu zmien vo vedeckotechnickej politike umožnených novým legislatívnym rámcom. Ukazuje sa, že v slovenskej politológii tento proces ešte ani nezačal, alebo prebieha skôr presne opačným smerom. Nezáujem o samokontrolu vyplýva aj z vysokej politizácie veľkej časti vedeckej obce.

Štvrtý dôvod (a asi hlavný dôvod) súvisí s predchádzajúcim malým záujmom inštitúcií (Ministerstva školstva, vlády ako celku, podnikateľského sektora a univerzít) o kvalitu vedy a vysokoškolského vzdelávania na Slovensku. Podľa autorov Beblavý, Kraus, Trnovec a Urban (2002, 135), v priebehu šiestich rokov pred rokom 2000 nebol prijatý ani jeden zásadný legislatívny dokument v oblasti vedeckotechnickej politiky.

Univerzity pritom prevažne nemali (a asi stále nemajú) záujem o seriózne externé a interné hodnotenie kvality svojej vedeckej produkcie.

Chýbajúca inštitucionálna podpora sa dá vyjadriť aj vo finančnej hodnote. Na rozdiel od Českej republiky, kde bol priemerný medziročný rast výdavkov na vedu v rokoch 1995–1999 v parite kúpnej sily 6,52 %, na Slovensku to bolo v rovnakom období -1,95 %, t.j. pokles. Z hľadiska medzinárodného porovnania ale menšie percento ako Slovensko z HDP v rokoch 1996–2000 vydávali na výskum a vývoj Maďarsko, Poľsko, ale aj Portugalsko a Grécko. Maďarsko malo pritom takmer rovnaký priemerný mínusový medziročný rast výdavkov na vedu v rokoch 1995–1999 ako Slovensko (Beblavý a Salner 2002, 22–23). Pri relatívne veľkom počte výskumníkov vzhľadom na celkové percento pracovnej sily (najmä v porovnaní s ČR, Maďarskom a Poľskom), dáva však Slovensko menej peňazí z HDP na jedného výskumníka ako ČR, Maďarsko a Poľsko (Beblavý a Salner 2002, 28–29). Vidíme tu, že existujú aj veľmi jasné objektívne (externé) príčiny tristného stavu slovenskej vedy a politológie osobitne. Vzhľadom na nízke finančné zabezpečenie politológie v Maďarsku potom ani neprekvapuje, že aj stav politológie v Maďarsku napriek lepším východiskovým pozíciám, pripomína stav politológie na Slovensku. Szabó (2002, 263) totiž tvrdí, že nedávny diskurz ohľadne identity politológie v Maďarsku (v rokoch 1999–2000), ktorý prebehol na stránkach akademickeho časopisu Politikatudományi Szemle, sa zamerával na hranice politológie na jednej strane a žurnalistiky a politických esejí na druhej strane, pričom víťazka Bibóovej ceny za rok 2002 iniciovala na stránkach týždenníku Élet és Irodalom diskusiu o príčinách chýbajúcej kritickej spoločenskej vedy v Maďarsku.

8. Záver

Stav politológie na Slovensku a spoločenských vied všeobecne nie je možné hodnotiť pozitívne. Príčiny zlého stavu politológie sú viaceré, ale hlavnou príčinou sú chýbajúce finančné zdroje a potom nízka morálka vo vede a v spoločnosti. Nízka úroveň morálky vedie príliš často k nekvalitnej práci alebo k nezáujmu o (z hľadiska vedeckého pokroku) nevyhnutnú kritiku inej nekvalitnej práce, ako aj k rozšíreným prípadom amorálneho správania (akademický klientelizmus, klanový systém, korupcia).

Veda pritom, tvrdí aj Comte-Sponville (1999, 170), napreduje len vtedy, ak je schopná korigovať svoje omyly. Kritika sa pritom na Slovensku tradične berie veľmi osobne.

Bolo by načase prekonať alebo aspoň limitovať sektársky alebo klanový charakter politológie na Slovensku, ktorý nemôže viesť k normálnemu rozvoju vedy. Dôkazom je pretrvávajúca absencia vnútrodobového dialógu. Tento stav bol do značnej miery spôsobený aj politickým vývinom za posledné desaťročie.

Akademický feudalizmus existuje aj v iných krajinách. Nedá sa úplne odstrániť. Je to štruktúrna charakteristika vedeckých pracovísk a najmä vysokého školstva. Zdá sa ale, že nebezpečné rozmery dosahuje len v malých krajinách s nízkou úrovňou etiky a súčasne relatívne nízkou ekonomicou prosperitou.

Je hlbokou iróniou, ak analytici, radcovia a kritici spoločnosti nie sú schopní poradiť si sami so sebou, či medzi sebou. Je tragédiou, ak politológovia – kritici politikov – a súčasne učitelia, ktorí by mali byť vzorom svojim študentom, sa sami správajú amorálne.

Vzhľadom na vyššie uvedené sa domnievame, že nie ten, kto bude naďalej mlčať, ale ten, kto sa ozve – či už súhlasne, alebo aj odmietavo (ale na základe vecných argumentov), alebo kto začne konečne konať, má predpoklady alebo aspoň zmysel pre vedeckú činnosť. Zmyslom vedy a vysokého školstva je predsa pokrok, nie stagnácia, alebo dokonca morálny a odborný úpadok.

Bude zaujímavé sledovať, či niekto zareaguje na tieto zistenia. Ešte dôležitejšie bude, či dôjde k nejakej reálnej zmene stavu politológie na Slovensku.

Literatúra:

- Adamová, Karolina a Ladislav Křížkovský (2001): Politologie. Praha: CODEX Bohemia.
- Almond, Gabriel A. (1990). A Discipline Divided. Schools and Sects in Political Science. Newbury Park: Sage.
- Beblavý, Miroslav a Martina Kubánová, editori, (2001): Národná správa o vzdelávacej politike. Bratislava: INEKO-SGI.
- Beblavý, Miroslav, hlavný editor (2002): Národná správa o vedeckotechnickej politike. Bratislava: SGI. Inštitút pre dobre spravovanú spoločnosť.
- Beblavý, Miroslav a Andrej Salner (2002): Vstupy výskumu a vývoja. In: Miroslav Beblavý, hlavný editor (2002): Národná správa o vedeckotechnickej politike. Bratislava: SGI. Inštitút pre dobre spravovanú spoločnosť, 21–31.
- Beblavý, Miroslav, Ivan Kraus, Tomáš Trnovec a Miroslav Urban (2002): Vedeckotechnická politika na Slovensku a v iných krajinách. In: Miroslav Beblavý, hlavný editor (2002). Národná správa o vedeckotechnickej politike. Bratislava: SGI. Inštitút pre dobre spravovanú spoločnosť, 105–137.
- Benčo, Jozef (2001): Metodológia vedeckého výskumu. Bratislava: IRIS.
- Berg-Schlosser, Dirk a Theo Stammen (2000): Úvod do politickej vedy (Einführung in die Politikwissenschaft). Praha: ISE.
- Bilčík, Vladimír a Oľga Gyarfašová (2002): Spoločenské a humanitné vedy. In: Miroslav Beblavý, hlavný editor (2002). Národná správa o vedeckotechnickej politike. Bratislava: SGI. Inštitút pre dobre spravovanú spoločnosť, 98–104.
- Bukovský, Lev (2002): Stav a úroveň vzdelávania na vysokých školách v školských rokoch 2000/01 a 2001/02 (zo správy Akreditačnej komisie pre Národnú radu). Academia, r. 12, č. 3, s. 5–11.
- Comte-Sponville, André (1999): Malá rozprava o veľkých cnostiach. Bratislava: SOFA.
- Eco, Umberto (1997). Jak napsat diplomovou práci. Praha: Votobia.
- Falčan, Ľubomír (2001): Príspevok na stretnutí čs. Duchovného parlamentu. Mosty, r. 10, č. 27, s. 5 prílohy.

- Gergen, Kenneth J. (1991): *The Saturated Self. Dilemmas of Identity in Contemporary Life*. Basic Books.
- Goodwin, G. a R.F. Smith (1995): *Groping for Ethics in Journalism*. Ames, Iowa: Iowa State University Press.
- Etzioni-Halevy, Eva (1985): *The Knowledge Elite and the Failure of Prophecy*. London: George Allen & Unwin.
- Holton, Gerald (1993/1999): *Věda a antivěda*. Praha: Academia.
- Holzer, Jan a Pavel Pšejja (2002): *Political Science – Czech Republic*. In: Max Kaase a Vera Sparschuh, co-editor Agnieszka Wenninger, *Three Social Science Disciplines in Central and Eastern Europe. Handbook on Economics, Political Science and Sociology (1989–2001)* Bonn/Berlin GESIS/Social Science Information Centre a Budapest, Collegium Budapest Institute for Advanced Study, 226–245.
- Johnson, Paul. (1995): *Intelektuálové*. Praha: Návrat domů.
- Jurášová, Jana (2002): *V čo verí Slovensko?* Mosty, r. 11, č. 14, s. 3.
- Kameneč, Ivan (2002): *Niekoľko poznámok o neschopnosti k sebareflexii alebo naša nepripravenosť k polemickým diskusiám*. Historický časopis, r. 50, č. 1, s. 19–27.
- Kim, Steven H. (1993): *Podstata tvorivosti*. Bratislava: Open Windows.
- Klingemann, Hans-Dieter (2002): *Political Science in Central and Eastern Europe: National Development and International Integration*. In: Max Kaase a Vera Sparschuh, co-editor Agnieszka Wenninger, *Three Social Science Disciplines in Central and Eastern Europe. Handbook on Economics, Political Science and Sociology (1989–2001)* Bonn/Berlin GESIS/Social Science Information Centre a Budapest, Collegium Budapest Institute for Advanced Study, 206–211.
- Kusý, Miroslav (2001): *Na vlnách Slobodnej Európy*. Bratislava: Kalligram, 221–224 a 418–421.
- Lipták, Ľubomír (1999): *Storočie dlhšie ako sto rokov*. Bratislava: Kalligram.
- Malová, Darina a Silvia Miháliková (2002): *Political Science – Slovakia*. In: Max Kaase a Vera Sparschuh, co-editor Agnieszka Wenninger, *Three Social Science Disciplines in Central and Eastern Europe. Handbook on Economics, Political Science and Sociology (1989–2001)* Bonn/Berlin GESIS/Social Science Information Centre a Budapest, Collegium Budapest Institute for Advanced Study, 343–358.
- Porubská, Zuzana (2002): *Ako hodnotiť slovenskú vedu a jej producentov?* In: Miroslav Beblavý, hlavný editor. *Národná správa o vedeckotechnickej politike*. Bratislava: SGI. Inštitút pre dobre spravovanú spoločnosť, 9–20.
- Reiselová, Eva (2002, 4.9.): *Výšku dotácie štátu na vysoké školy ovplyvňuje počet študentov*. Trend, s. 14.
- Rybář, Marek (2001): *Strany a stranické systémy v reflexii slovenskej politológie*. In: Dagmar Horná a Ľudmila Malíková, editori, *Demokracia a právny štát v kontexte rozvoja politickej vedy*. Bratislava: Katedra politológie FiF UK, Slovenské združenie pre politické vedy a Friedrich Ebert Stiftung, 20–26.
- Szabó, Máté (2002): *Political Science – Hungary*. In Max Kaase a Vera Sparschuh, co-editor Agnieszka Wenninger, *Three Social Science Disciplines in Central and Eastern Europe. Handbook on Economics, Political Science and Sociology (1989–2001)* Bonn/Berlin GESIS/Social Science Information Centre a Budapest, Collegium Budapest Institute for Advanced Study, 258–274.
- Szomolányi, Soňa (2001): *Sebareflexia politickej vedy na Slovensku 10 rokov po jej ustanovení ako samostatnej disciplíny*. In: Dagmar Horná a Ľudmila Malíková, editori, *Demokracia a právny štát v kontexte rozvoja politickej vedy*. Bratislava: Katedra politológie FiF UK, Slovenské združenie pre politické vedy a Friedrich Ebert Stiftung, 12–19.
- Školkay, Andrej (1999): *Politológia v strednej a o strednej Európe*. Politické vedy, r. 2, č. 4, 231–250.
- Školkay, Andrej (2002a): *Recenzia: Slovensko v roku 2001 (Súhrnná správa)*. Zborník politologického odboru Matice slovenskej, publikované v Politologický časopis, č. 4, 2002, s. 446–450.
- Školkay, Andrej (2002b): *Recenzia: Komparatívne štátne právo Veľkej Británie, USA, Nemecka, Francúzska a verejná správa*, publikované v Politologický časopis, č. 4, 2002, s. 456–459.
- Tuma, Miroslav (1991): *Tvorivý človek*. Bratislava: Obzor
- Urban, Miroslav (2001): *Kvalita vzdelávania a vedy na vysokých školách v SR*. In: Beblavý, Miroslav a Martina Kubánová, editori, (2001). *Národná správa o vzdelávacej politike*. Bratislava: INEKO-SGI, 18–62.